

Poměry a odpovědnost

Člověk se vždy rodí do nějaké situace, do určitých poměrů, které si nemůže vybrat; přesto však nikdo není pouze produktem poměrů, do kterých se narodil. Vliv na něho nemají jen tyto vnější poměry, ale také jeho dědičné dispozice (jeho genetická výbava). Na rozdíl od vnějších poměrů představuje tato individuální genetická vybavenost jakési vnitřní poměry, soubor vnitřních daností, které si člověk také nemůže vybírat. Také zde však platí, že žádný člověk není pouze produktem své genetické vybavenosti. Už samo toto dvojí konstatování před nás staví otázku, jak je možné, že člověk může být ve svém vývoji ovlivňován, tj. do značné míry i determinován z těchto velmi odlišných zdrojů. Můžeme toto ovlivnění, tuto determinovanost vyložit jako kauzální? Co vlastně rozumíme kauzalitou? Klasické novodobé chápání kauzality předpokládá, že následek je vždycky již obsažen v příčině. To můžeme chápat dvojitým způsobem: buď to znamená, že změna příčiny v následek je pouze zdánlivá, protože se vlastně nic nestalo. Situace se nezměnila, všechno je při starém, jen to „vypadá“ trochu jinak. Aplikováno na veškerou skutečnost to vede k závěru, že pod sluncem není a nikdy nebude nic nového. Anebo připustíme, že v následku není jen totéž, co bylo už v příčině, ale že tam je alespoň něco málo jiného, něco málo se ztratilo, ale něco málo tam je nového. Pak ovšem stojíme před dvojitým problémem: jednak se musíme tázat, co se vlastně stalo s tím, co se ztratilo, ale na druhé straně se musí také zeptat, odkud se vzalo to nové, co v příčině ještě nebylo. Největší potíže však přináší situace, kdy příčin je více nebo mnoho, ale následek je jeden: co nebo kdo integruje vliv několika nebo mnoha příčin, aby následek mohl být jednotný a nikoli „rozdobený“ na stejné množství následků? Mám za to, že tohle všechno jsou neřešitelné obtíže, pokud neopustíme ono podivné paradigma kauzality a nevyměníme je za reaktivitu: teprve reakce následku na „příčinu“ vlastně způsobuje, že se něco stane příčinou. Takže rozhodující nebudou ani poměry, ani genetická výbava, ale aktivita subjektu, pro který ovšem jak poměry, tak genetická výbava mají jistý determinující vliv, ale nejsou ani definitivně, ani rozhodujícím způsobem „odpovědné“ za všechno to, co subjekt dělal, dělá a bude dělat, tj. jak bude aktivní. Nebýt toho, nikdy by nebylo možno uvažovat o tom, že právě subjekt je za své aktivity, za své činy „odpovědný“ a že tudíž v docela určitém rozsahu „odpovídá“ také za jejich „následky“.

(Písek, 100301-2b.)

[Jiná varianta předchozího záznamu.]